

مجلات رشد و ارتقای سطح خواندن

مقدمه

کنونی است. خوب و درست خواندن از عوامل مهم پیشرفت، سرگرمی، لذت بردن و رفع خستگی است. نکته مهم در امر خواندن، توجه و تأکید بر امر فهمیدن یا برخورداری از سواد خواندن است که کودکان از طریق مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و تجربه‌ها فرامی‌گیرند. در دوره دبستان، مهارت‌ها، رفتارها و نگرش‌های مرتبط با «سواد خواندن» نوآموزان را به طور عمده در خانه و مدرسه رشد می‌دهند. در خانه و مدرسه منابع مختلفی باعث پیشرفت «سواد خواندن» می‌شوند. تجربیات و فعالیت‌های روزانه، به ویژه فعالیت‌های سازمان یافته در کلاس درس، از جمله این منابع هستند که در پیشرفت «سواد خواندن» بسیار حائز اهمیت‌اند. علاوه بر خانه و مدرسه سایر عوامل فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه و رسانه‌ها در ایجاد زمینه پیشرفت سواد خواندن در کشور تأثیر گذارند [زندى، ۱۳۹۳].

کلیدواژه‌ها: مجلات رشد، سطح خواندن، سواد خواندن، معماری اطلاعات

«خواندن» مهارتی زبانی است که با شکل نوشتاری زبان در ارتباط است؛ مهارتی حیاتی در جامعه و پایه یادگیری در محیط مدرسه و خارج از آن. کسب این مهارت توسط دانش‌آموزان، مبنایی برای کوشش‌های تحصیلی آینده آن‌ها خواهد بود. مهارت خواندن فرایندی بسیار پیچیده است و مراحل گوناگونی دارد. یادگیری خواندن در کودکان، همانند دیگر رفتارها، دارای مراحل و توالی مشخصی است. تحول مهارت‌های زبانی، گوش دادن، سخن گفتن، تحول حرکتی، تمیز دیداری و شنیداری، تحول مفهوم و تفکر شناختی، توانایی دقت و تمرکز حواس در انجام فعالیت‌ها هم‌خوانی بین صوت‌ها و نمادهای بینایی حروف، شناخت کلمه، لذت بردن از خواندن کلمه‌ها و در نهایت درک و فهم مطالب، از جمله مهارت‌های اساسی در فرایند خواندن محسوب می‌شوند. توانایی خواندن از جمله مقتضیات ضروری فهمیدن در دنیای

سواد خواندن چیست؟

«انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی»، سواد خواندن را: «مهارت توانایی درک و استفاده از صورت‌های متفاوت نوشتاری مورد نیاز جامعه یا ارزشمند برای افراد» تعریف کرده است. کودک دارای «سواد خواندن» از نظر این مؤسسه فردی است که توانایی درک معنای متون مختلف را دارد و از خواندن برای یادگیری و شرکت در اجتماع خوانندگان در مدرسه و زندگی روزمره استفاده می‌کند. مؤسسه مذکور، با هدف ارزشیابی پیشرفت تحصیلی سواد خواندن، مطالعه بین‌المللی و تطبیقی «پرلز» را از سال ۲۰۰۱ میلادی برنامه‌ریزی و اجرا کرده که هدف آن ارزیابی میزان توانایی کودکان پایه چهارم ابتدایی در زمینه سواد «خواندن» است.

در تجزیه و تحلیل نتایج آزمون پرلز که در سال ۲۰۱۱ بین ۴۹ کشور جهان و از جمله ایران به عمل آمد، کشورهای هنگ‌کنگ، روسیه و فنلاند رتبه‌های اول تا سوم را کسب

کردند و مشخص شد که در این کشورها والدین دانش‌آموزان شرکت‌کننده در آزمون به مطالعه اهمیت بیشتری می‌دهند به‌طوری که والدین این دانش‌آموزان از کودکی برای بچه‌هایشان کتاب می‌خوانند یا کتاب را به کودک خود هدیه می‌دهند. ایران نیز بین ۴۹ کشور شرکت‌کننده رتبه ۴۲ را کسب کرد که نشان‌دهنده عملکرد ضعیف دانش‌آموزان پایه چهارم کشورمان به‌ویژه در خواندن متون اطلاعاتی و دانش عمومی است. نتایج پرلز، لزوم تغییر در حوزه‌های برنامه درسی، منابع، تجهیزات و فرهنگ کتابخوانی را به مسئولان گوشزد کرد [کریمی و همکاران، ۲۰۱۱].

عوامل مؤثر بر پیشرفت سواد خواندن

خانواده: پایه و اساس یادگیری کودکان برای خواندن، با استفاده از تجربیات آن‌ها در زمینه زبان گفتاری و نوشتاری در خانواده شکل می‌گیرد. هرچه تنوع محرک‌های محیطی در خانه در جهت افزایش مهارت‌های خواندن، بیشتر فراهم باشد کودکان توانمندی بیشتری در سواد خواندن

رویارویی کودکان با
متون چاپی، انجام
فعالیت‌های نوشتاری،
نقاشی کردن در مورد
داستان‌ها، خواندن
متون با صدای بلند،
از جمله فعالیت‌هایی
هستند که می‌توانند
در خانه و به کمک
اعضای خانواده انجام
شوند و سبب
رشد و پیشرفت
«سوادخواندن» شوند

توسعه سواد خواندن هستند که قبل از ورود کودک به دبستان و در سنین خردسالی و با انجام فعالیت‌های متنوع توسط مربیان، در کودکان شکل می‌گیرند.

یافته‌های پرلز ۲۰۱۱ نشان می‌دهد که در سطح بین‌المللی، به طور متوسط بین عملکرد خواندن دانش‌آموزان پایه چهارم و زمانی که قبل از دبستان آموزش دیده بودند، همبستگی مثبت وجود دارد. درگیر کردن کودکان با فعالیت‌های ادبی قبل از شروع مدرسه در توسعه سواد خواندن کودکان مؤثر است. کتاب خواندن، داستان گفتن،

سرود خواندن، بازی کردن، اسباب‌بازی‌های الفبایی و بازی با کلمات از جمله فعالیت‌هایی هستند که قبل از دوره دبستان انجام می‌شوند و می‌توانند به گسترش سواد خواندن در دوره‌های بعدی به کودکان کمک کنند.

مدرسه: مدرسه از جمله محیط‌های آموزشی است که تأثیرات عمیقی بر میزان سواد خواندن کودکان دارد. عوامل زیادی در مدرسه بر فراگیری سواد خواندن به طور مستقیم و غیرمستقیم تأثیر می‌گذارند. برنامه آموزشی رسمی و نگرش مثبت معلمان نسبت به اهمیت خواندن، پرداختن به خواندن در فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه، حضور معلمان آموزش دیده، وجود فضاهای مناسب کلاس درس و وجود کتابخانه فعال و دارای کتاب‌های خواندنی از جمله عوامل تأثیرگذار در گسترش سواد خواندن کودکان هستند. علاوه بر آن، رابطه کودک و مدرسه و نگرش کودک به مدرسه از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر سطح سواد خواندن است. طبق یافته‌های رایلی (۱۹۹۴)، حدود و اندازه‌سازی

از خود نشان خواهند داد. دسترسی آسان کودکان به مواد خواندنی و متون نوشتاری در خانه رابطه‌ای معنادار با میزان پیشرفت سواد خواندن دارد. بی‌شک کودکان در خانواده‌هایی که علاقه‌مند به خواندن هستند و به مطالعه کتاب، مجله و... می‌پردازند، از نظر سواد خواندن برتری بیشتری نسبت به سایر کودکان دارند. رویارویی کودکان با متون چاپی، انجام فعالیت‌های نوشتاری، نقاشی کردن در مورد داستان‌ها، خواندن متون با صدای بلند، از جمله فعالیت‌هایی هستند که می‌توانند در خانه و به کمک

اعضای خانواده انجام شوند و سبب رشد و پیشرفت «سواد خواندن» شوند [کاکو جویباری و همکاران، ۱۳۸۷]. بر اساس یافته‌های پرلز ۲۰۱۱، کودکان خانواده‌های با سواد، دارای توانایی بالاتری در خواندن هستند. دانش‌آموزانی که والدینشان از خواندن لذت می‌برند، به‌طور مکرر می‌خوانند، کتاب‌های فراوان دارند، با فعالیت‌های خواندن از بلوک‌های الفبایی تا بازی با کلمات، از سنین پایین درگیر می‌شوند، پیشرفت خواندن بالاتری دارند. وجود کتاب‌های خاص کودکان در خانه نیز همبستگی و ارتباط مثبتی با عملکرد خواندن نشان داده است.

آموزش‌های قبل از دبستان: از آنجا که آموزش و یادگیری در سنین خردسالی ماندگاری بیشتری دارد، لذا توجه به مهارت‌های خواندن در قبل از ورود به مدرسه می‌تواند زمینه توانمندی کودکان را در خواندن در دوره ابتدایی فراهم سازد. ایجاد علاقه به مطالعه کتاب، بیان نظرات و ایجاد ارتباط مناسب با دیگران، از مهم‌ترین زمینه‌های

کتاب خواندن،
داستان گفتن، سرود
خواندن، بازی کردن،
اسباب بازی‌های الفبایی
و بازی با کلمات از
جمله فعالیت‌هایی
هستند که قبل از
دوره دبستان انجام
می‌شوند و می‌توانند
به گسترش سواد
خواندن در دوره‌های
بعدی به کودکان کمک
کنند

کودک با مدرسه عامل مهمی در توان خواندن کودک در پایان سال اول تحصیلی است. برنامه درسی منقطع و دارای رویکرد مطالعه و تحقیق که در آن زمانی برای مطالعه آزاد و بیان نظرات در مورد کتاب‌های مطالعه شده در نظر گرفته شده باشد، می‌تواند به مدرسه در گسترش سواد خواندن کمک کند. نتایج پرلز ۲۰۱۱ نشان داد، کشورهایی که مدارسشان در برنامه روزانه و هفتگی خود، مطالعه متون ادبی و اطلاعاتی را وارد کرده‌اند، با افزایش رتبه در سواد خواندن نسبت به دیگر کشورها روبه‌رو بوده‌اند.

رسانه‌ها: در کنار سایر عوامل، رسانه‌های آموزشی مانند کتاب، روزنامه و مجلاتی مانند مجلات کمک آموزشی رشد، به رشد و توسعه سواد خواندن در دانش‌آموزان کمک می‌کنند و زمینه‌های پیوستگی افکار را در فرایند یادگیری فراهم می‌آورند. این منابع کمک آموزشی در توسعه و رشد معنای متن خواندنی در ذهن دانش‌آموزان مؤثرند و به گسترش دامنه لغات آن‌ها کمک می‌کنند. رسانه‌ها معنا و مفهوم متن خوانده شده را سریع‌تر منتقل می‌کنند و تجاربی را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهند که کسب آن‌ها از راه‌های دیگر چندان امکان‌پذیر نیست. در نتیجه به تکامل، عمق و میزان یادگیری از محتوای خوانده شده می‌افزایند [آهنچیان، ۱۳۸۳].

معماری اطلاعات در مجلات رشد

«معماری اطلاعات» چارچوب و استاندارد حداقلی را در نظر می‌گیرد. این مفهوم اولین بار توسط ریچارد ورمن

مطرح شد. ورمن معماری بوده که در برهه‌ای تجربه کار گرافیکی و نویسندگی پیدا کرد. او در بحث خود از معماری استفاده می‌کند و می‌گوید: «در دنیای جدید، ما باید به سمت معماری اطلاعات برویم.» منظور او از معماری بحث «دیزاین» است. دیزاین نقطه مشترک معماری، نویسندگی و گرافیک است. البته اگر بخواهیم نویسندگی را بحثی گسترده‌تر بدانیم، می‌توانیم بگوییم بخشی از نویسندگی دیزاین است. یعنی همان‌طور که در معماری می‌کوشیم با چیدمان و گسترش دادن موضوع، اهداف معمارگونه خودمان را

برای مخاطب معنادار کنیم، در گرافیک دقیقاً روی همین نقطه کار می‌کنیم. ورمن می‌گوید: سازمان‌دهی الگوها در قالب داده‌ها و ارائه داده‌ها به صورت واضح و در عین حال پیچیده هدف معماری اطلاعات است.

این بحث چند سال بعد در دانشگاه پی‌گیری شد و بعدها در آمریکا به صورت یک قانون درآمد و در کشورهای دیگر هم گسترده شد. این جریان به رسانه‌ها هم رسید و چند شاخه ایجاد کرد: یکی «ساختار منطقی» که هر مطلب می‌تواند داشته باشد؛ دیگری «ساختار محتوایی» که می‌تواند به کمک ساختار منطقی بیاید تا آن را بارور کند و سرانجام «ساختار صفحه‌آرایی» و «ساختار ذخیره‌سازی». در مجلات با ساختار متفاوتی روبه‌رو هستیم. هر کدام از این ساختارها یک موضوع را نشان می‌دهند. ساختار اطلاعاتی به اصالت فرهنگی و ریشه مطلب اشاره می‌کند، ساختار صفحه‌آرایی درک گرافیکی نویسنده را نشان می‌دهد، ساختار محتوایی درباره بحث تکنیکی است و ساختار فیزیکی و چاپ بر نمود بیرونی و عینیت یافته و کالایی مجله تأکید دارد.

متفکران
آموزش و پرورش
کشور طی
پژوهش‌هایی به این
نتیجه رسیدند که یکی
از شاه کلیدهای ارتقای
آموزش و پرورش،
ارتقای سطح خواندن
است. البته نه فقط
خواندن کتاب درسی،
بلکه خواندن برای
لذت بردن، سرگرمی و
فهمیدن

- همکاری و تعامل دو طرفه باعث می‌شود، مدت زمانی که مخاطب به مطلب مجله نگاه می‌کند، افزایش یابد و مجله خواندنی‌تر شود.
- در تنظیم الگو برای معماری مطالب؛ جنس مطالب، بر اساس اهداف مجله تغییر می‌کند.
اگر مطالب مجله موضوعات روز باشند، مثل ورزش، اوقات فراغت و گردشگری، کمک می‌کنند مجله برد بیشتری داشته باشد. قطعاً در اینجا کیفیت عکس و مطالب نیز مهم است.

توجه به معماری اطلاعات، یعنی چینش و جایگاه مطالب در مجله، ما را به طراحی

«لی‌آوت» می‌رساند. لی‌آوت در واقع قالبی است که مطالب در آن قرار خواهد گرفت؛ گرچه هیچ کس عملاً با این قسمت چندان در تماس نیست و آن را لمس نمی‌کند. در چینش مطالب می‌توان بخش‌های متعددی ایجاد کرد تا علاوه بر حفظ پیوستگی، قسمت‌های کوتاه‌تری همراه و در کنار مطلب اصلی ارائه شود. مدت زمانی که شخص احتیاج دارد ۱۰۰ کلمه را بخواند، خیلی کمتر از آن است که بخواهد ۵۰۰ کلمه را بخواند. در نتیجه، کادربندی مطلب خیلی به خواندن او کمک می‌کند. معمولاً دو صفحه مطلب گزارش و گفت‌وگو حدود ۱۲۰۰ کلمه می‌شود. اگر همه این مطالب به صورت یکنواخت چیده شوند، جذابیتی ایجاد نمی‌کند و خواندنی نیست. در حالی که اگر قسمت‌های کلیدی به صورت کادر در کنار مطلب اصلی بیایند، یا مطلب با میان تیتربندی همراه شود، خیلی به خواندن کمک خواهد کرد [سالاری، ۱۳۸۵]. بنابراین با پشت سرهم گذاشتن و کنار هم چیدن اطلاعات، نویسنده متن را تحت سیطره خود می‌گیرد و درجه تأثیرگذاری آن را بالا می‌برد.

هر مجله مجموعه‌ای اهداف اصلی دارد که خط مشی و جایگاه مجله را در حوزه مربوط به آن در بر می‌گیرد و این اهداف الگویی دارند. این الگو که همان «معماری مطلب» است، کمک می‌کند که اهداف مجله به بهترین شکل ممکن به مخاطب منتقل شوند. مجلات حوزه‌های متفاوت دارند و اهدافشان با هم فرق دارد. هر مجله بر اساس اهدافش قواعد خاصی برای تهیه مطلب دارد. یکی از وظایف مهم این است که بین گرافیک و متن، بر اساس نیاز مخاطب، توازن برقرار کند. یکی از قابلیت‌های الگوی

معماری اطلاعات این است که در تعریف مجله، بر اساس اهداف و گروه مخاطب، چینش‌ها و بخش‌های متفاوتی برای مجله به وجود می‌آورد [شیخ‌دارانی، ۱۳۸۱].

باید گروه مخاطب را شناخت. این موضوع به چگونگی انتقال مطالب به آن کمک می‌کند. به خاطر سرعت بالای انتقال اطلاعات در میان بچه‌ها، مدت زمانی که آن‌ها صرف می‌کنند تا موضوعی را جذب کنند، شاید به چند ثانیه برسد. در نتیجه مهم است که به وسیله گرافیک و المان‌های گرافیکی کاری کرد که مدت زمانی که قرار است مخاطب صرف ورق زدن مجله کند، بیشتر شود. به این ترتیب گرافیک به کمک تحریریه می‌آید تا باعث شود، مطلب بهتر به مخاطب منتقل شود. درباره گرافیک چند نکته قابل توجه وجود دارد:

-گرافیک از تحریریه قابل جدا شدن نیست. در کار حرفه‌ای، نکته مهم تعامل بین دو بخش است و نمی‌توان سردبیر، مدیر داخلی و گرافیک را از هم جدا کرد. نظر همه این افراد بر همه شئون مجله حاکم است.

نقش مطالعه مجلات رشد در پیشرفت سواد خواندن کودکان

مطالعه غیر درسی، باعث بالا رفتن سطح فکر و فعال شدن ذهن کودکان و نوجوانان می‌شود. وقتی سطح فکری دانش‌آموز بالا رفت و ذهن او فعال شد، امکان فراگیری درس‌های مدرسه برایش بهتر فراهم می‌شود. به عبارت دیگر، دانش‌آموزی که همگام با مطالعه درسی، به طور جدی به مطالعه کتاب‌ها و نشریات غیر درسی نیز می‌پردازد:

- دارای سطح فکر و اندیشه‌های وسیع می‌شود.
- ذهنش برای فراگیری فعال‌تر می‌شود.
- گنجینه لغاتش کامل‌تر می‌شود.
- افق‌های جدیدی پیش رویش باز می‌گردد.
- آمادگی‌اش برای یادگیری درس‌های مدرسه بیشتر می‌شود.
- حس همانندسازی، الگوگیری رفتاری و شکل‌گیری شخصیت در او تقویت می‌شود.
- به صورت جدی‌تر و قوی‌تری در راه کسب علم گام بر می‌دارد [مرادپور، ۱۳۸۶].

از چنین منظری است که مطالعه مجلات رشد باعث افزایش یادگیری یادگیرندگان می‌شود. ایجاد ارتباط بین مطالب درسی و زندگی اجتماعی، به عمق بخشیدن یادگیری و علاقه به تحصیل کمک می‌کند [لاریک، ۱۳۸۷]. مجلات رشد هم در صدد هستند این زمینه را پررنگ کنند. سابقه این کار نه به سال‌های اخیر، بلکه به سال‌های ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۳ برمی‌گردد. در این دوران، متفکران آموزش و پرورش کشور طی پژوهش‌هایی به این نتیجه رسیدند که یکی از شاه‌کلیدهای ارتقای آموزش و پرورش، ارتقای سطح خواندن است. البته نه فقط خواندن کتاب درسی، بلکه خواندن برای لذت بردن، سرگرمی و فهمیدن.

طبق اسناد بالادستی آموزش و پرورش، مانند «سند تحول بنیادین»، آموزش به چارچوب برنامه درسی و کلاس درس محدود نیست. باید پنجره‌ها را باز کرد و آموزش را به مسجد، پارک، حیاط مدرسه، کتابخانه و ... برد. از طرف دیگر، منابع آموزشی را نیز باید متنوع و متکثر کرد. در کنار کتاب درسی رسمی، رسانه‌های دیگر از جمله نشریات، مجلات کمک آموزشی و رسانه‌های مجازی و آنلاین نقش اساسی دارند. در این میان، مجلات رشد جای خالی موضوعاتی را که در کتاب درسی نیستند، به شیوه بازی، لذت و سرگرمی پر می‌کنند. این روش دانش‌آموزان را به وجد می‌آورد و در نتیجه یادگیری واقعی اتفاق می‌افتد [دشتی، ۱۳۹۰].

پیشنهادات و راهکارهای افزایش اثر بخشی مطالعه مجلات رشد توسط دانش‌آموزان

۱. بررسی نقش و اهمیت مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان به منظور تغییر دیدگاه و همسوسازی نظرات همکاران در جلسات شورای معلمان مدارس.
۲. اختصاص برخی از ساعات انشا به کتابخوانی و مطالعه مجلات رشد توسط دانش‌آموزان در کلاس درس.
۳. آگاه‌سازی اولیای دانش‌آموزان از اهمیت و نقش مطالعه غیردرسی و به‌خصوص مجلات رشد، در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان.
۴. برگزاری مسابقه از مطالب و محتوای مجلات رشد پس از توزیع آن بین دانش‌آموزان و اهدای جوایز مناسب به دانش‌آموزان منتخب.
۵. ارائه کار پژوهشی در کلاس و مدرسه و مرتبط با موضوع دروس مختلف، از محتوای مجلات رشد.
۶. برگزاری نمایشگاه‌های مجلات رشد.
۷. کاهش حجم و «مسئله محور» نمودن محتوای کتاب‌های

دوره ابتدایی به مجلات رشد (dabestanemardani.blogfa.com)

۷. کاکوجویباری، علی اصغر؛ شقاقی، فرهاد؛ فرح، فاطمه (۱۳۸۷). «تأثیر کتاب‌های جدید فارسی دوره ابتدایی در سواد خواندن دانش‌آموزان پسر پایه چهارم ابتدایی شهر تهران». مطالعات برنامه‌دستی. تابستان ۳۸۷. دوره ۳. شماره ۹.

۸. کریمی، عبدالکریم و همکاران (۲۰۱۱). گزارش پیشرفت سواد خواندن پژوهشکده مطالعات آموزش و پرورش.

۹. لاریک، نانسی (۱۳۸۷). چگونه بچه‌هایمان را به مطالعه تشویق کنیم. ترجمه: مهین محتاج. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. تهران.

۱۰. مدیری، لیلا (۱۳۷۸). «بررسی روش‌های خواندن گسترده در تقویت مهارت خواندن». دانشگاه شهید بهشتی. پایان‌نامه دفاع شده کارشناسی ارشد. تهران.

۱۱. مرادپور، مهین (۱۳۸۶). چرا جوانان باید مطالعه کنند؟ (rafe.blogfa.com).

۱۲. مصطفی زاده، علی (۱۳۸۷). عوامل مؤثر بر یادگیری دانش‌آموزان. وبلاگ دبستان پسرانه ۱۷ شهریور مریوان.

درسی.

۸. تغییر روش تدریس و اکتفا نکردن به یک منبع آموزشی در نظام آموزشی کشور.

۹. برقراری ارتباط با اولیای دانش‌آموزان و توجیه و حساس کردن آن‌ها نسبت به ضرورت مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان.

۱۰. تهیه و تدوین مجلات رشد متناسب با ویژگی‌های سنی دانش‌آموزان.

۱۱. جذب دانش‌آموزان با استفاده از روش‌های گوناگون، استفاده از مشوق‌ها و ...

۱۲. برنامه‌ریزی و گنجانیدن ساعاتی به عنوان «ساعت مطالعه غیردرسی» در برنامه درسی هفتگی.

۱۳. تلاش بیشتر رسانه‌های جمعی برای ترغیب دانش‌آموزان به مطالعه مجلات رشد، با طراحی برنامه‌های آموزشی متعدد و مرتبط.

۱۴. بررسی مطالب و محتوای مجلات رشد در جلسات گروه‌های آموزشی [عظیمی، ۱۳۸۴].

منابع

۱. آهنگچیان، محمدرضا، و همکاران (۱۳۸۳). اقدام پژوهی: راهبردی برای بهبود آموزش و تدریس. وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت. تهران.

۲. دشتی، محمد. (۱۳۹۰). از طلوع پیک تا فروغ رشد، تاریخ نشریات آموزشی در ایران. دفتر انتشارات کمک آموزشی. تهران.

۳. زندی، بهمن (۱۳۹۳). زبان آموزی. انتشارات سمت.

۴. سالاری، حسن (۱۳۸۵). محصولات کمک آموزشی (jazirehdanesh.com)

۵. شیخ‌دارانی، هما (۱۳۸۱). «بررسی میزان استفاده از مجلات رشد و تأثیر مطالعه آن‌ها بر دانش، انگیزه تحصیلی و خلاقیت دانش‌آموزان دوره تحصیلی (ابتدایی، راهنمایی و متوسطه) شهرستان فریدن». سال تحصیلی ۱۳۸۰-۸۱.

۶. عظیمی، بی‌نا (۱۳۸۴). شیوه‌هایی جهت علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان

